

УДК 330.341.1:502.33:338.242

Фархшатова О.В.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу та менеджменту,
Європейський університет

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН 2014–2018 РР.

Фархшатова О.В. Аналіз розвитку промисловості України в умовах трансформаційних змін 2014–2018 рр. У статті вивчаються сучасні напрями розвитку промисловості України, її структурний стан, удосконалення основних засобів, інноваційне вдосконалення, інвестиційні можливості та перспективи, фінансові результати діяльності промислових підприємств, потенційні перспективи розвитку, проведено оцінку стану та розвитку промислових підприємств України в контексті динамічних змін за останні п'ять років. Виявлено галузі та сфери, які в українській промисловості виступають каталізатором науково-технічного розвитку та поліпшення інноваційного статусу країни. Проведено оцінку розвитку промисловості в умовах шоків і коливань, що зумовлюють погіршення сучасних умов ринкового середовища в Україні та її регіонах, проаналізовано можливості та здатності української промисловості до трансформації галузевої структури.

Ключові слова: структура промисловості, перспективи розвитку промисловості, інноваційні технології, стан основних засобів, фізичний знос, оновлення, рентабельність, інвестиції, інновації.

Фархшатова О.В. Анализ развития промышленности Украины в условиях трансформационных изменений 2014–2018 гг. В статье изучаются современные направления развития промышленности Украины, ее структурное состояние, совершенствование основных средств, инновационное совершенствование, инвестиционные возможности и перспективы, финансовые результаты деятельности промышленных предприятий, потенциальные перспективы развития. Проведена оценка состояния и развития промышленных предприятий Украины в контексте динамических изменений за последние пять лет, изучены те отрасли и сферы в украинской промышленности, которые выступают катализатором научно-технического развития и улучшения инновационного статуса страны. Проведена оценка развития промышленности в условиях

шоков и колебаний, обуславливающих ухудшение современных условий рыночной среды в Украине и ее регионах, проанализированы возможности и способности украинской промышленности к трансформации отраслевой структуры.

Ключевые слова: структура промышленности, перспективы развития промышленности, инновационные технологии, состояние основных средств, физический износ, обновление, рентабельность, инвестиции, инновации.

Farhshatova O.V. The analysis of the development of Ukrainian industry in the conditions of the transformational changes of 2014–2018. The article deals with contemporary trends in the development of Ukrainian industry, the problems of changing its structural status, improvement of the basic means and ways of their updating. Modern Ukraine possesses a powerful industrial complex with a predominantly production of 3rd and 4th technological processes, the lion's share of the latter is totaling about 95 %. By and large, it is a mining and manufacturing industry, which was founded at the beginning of the processes of industrialization, which have completely exhausted their capabilities. In recent years, their share in the total volume of industrial products sold is approximately 70 %. It is well-known fact that industrial indicators form a larger share of GDP of modern Ukraine. That is why the need to study the potential opportunities and prospects of the industrial enterprises of the country is sufficiently relevant and important. Significant influence on the formation of the data structure of the volume of industrial products sold by enterprises, most of which are located in the Donetsk, Luhansk, Dnipropetrovsk, Zaporizhzhia regions, as well as in the Kharkiv and Poltava regions. It's disgraceful that engineering and production of coke and refined petroleum products in Ukraine during the period of the research tend to rapidly decrease. It is up to them to fill a larger share of GDP, which grows at a moderate pace. This research examines the current problems of innovation improvement, expansion of investment opportunities and prospects, reveals the financial results of the industrial enterprises of the country, potential prospects for development, assesses the state and development of Ukrainian industrial enterprises in the context of dynamic changes over the last five years, reveals industries and spheres, which in the Ukrainian industry serve as a catalyst for scientific and technological development and improvement of the country's innovative status, the assessment of industry development in the conditions of shocks and fluctuations, which predetermine deterioration of modern conditions of the market environment in Ukraine and its regions, analyzes the capabilities and capabilities of the Ukrainian industry to transform the sectoral structure.

Key words: industry structure, prospects of industrial development, innovative technologies, condition of fixed assets, physical wear, updating, profitability, investments, innovations.

Постановка проблеми. За умов функціонування підприємства в рамках відкритої ринкової економіки стабільне економічне зростання може бути гарантоване лише за певної стадії конкурентоспроможності продукції, яку воно виробляє. Відомий факт, що промисловість являє собою один із першорядних секторів економіки майже в усіх світових державах, вона відповідає за рівень розвитку їхнього економічного потенціалу, здатності залучатися до світової організації торгівлі. У промисловості акумулюються кошти, які розподіляються на її розширене відтворення, і вона традиційно виступає каталізатором наукового і технічного розвитку. Саме тому дослідження в рамках даного напрямку є як ніколи доречними. Етап пристосування до потреб відкритого ринку підкріплюється трансформаціями в галузевій структурі країни, що різняться від умов попереднього промислового розвитку. Так склалося, що нинішня галузева структура показує меншу прогресивність і більш схожа на структуру на перших етапах індустріалізації або структуру країн, які розвиваються, із сировинною експортною орієнтацією. Зрозуміло, що амортизація основних фондів викликає потребу першочергового переоснащення промисловості відповідно до загальносвітових стандартів, але для цього важливо визначити низку пріоритетів термінової модернізації.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій. Оцінці та прогнозуванню розвитку промисловості України присвятили свої наукові праці видатні вчені. Зокрема, О.І. Амоша і Л.І. Федулова вивчали інноваційні характеристики промисловості, О.К. Семенко – її структурну будову, В.В. Підгірний – недоліки

державного управління промисловим виробництвом, Л.О. Збаразська – розподіл міжгалузевого ефекту в промисловості України та якості ресурсокористування, Н.В. Погуда – інвестиційну привабливість країни за кризових часів. Проте завданням стабільності стану та розвитку промисловості потрібні новітні підходи. Метою статті є аналіз розвитку промисловості в умовах потрясінь та коливань, які спричиняють погіршення сучасних умов ринкового середовища в Україні та її регіонах.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є проведення оцінки стану та розвитку промислових підприємств України в контексті динамічних змін за останні п'ять років та виявлення галузей, які в українській промисловості могли б виступати каталізатором науково-технічного розвитку та поліпшення інноваційного статусу країни.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Період 2014–2018 рр. відзначився невеликим зростанням ВВП у вартісному вираженні не лише у цілому по Україні, а й у промисловості. У 2018 р. порівняно з 2014 р. загальний ВВП знизився у 1,2 рази, а в промисловості – у 5,2 рази. Внаслідок бойових дій, що відбувалися на сході країни, у 2015 р. сталося рекордне падіння ВВП – майже у 1,5 рази (з 133,5 млрд. грн. до 91,03 млрд. грн.). Період 2015–2016 рр. відзначився повільним зростанням показника ВВП країни з 91,03 млрд. грн. до 93,27 млрд. грн. Вже в 2017 р. ВВП у цілому збільшився відносно 2016 р. на 1,8%, у промисловості – на 8,5%.

Останніми роками спостерігається поступове зниження частки промисловості у сукупному ВВП. Тоді як

у 2001 р. вона становила 46,28 %, то в 2018 р. – 37,18 %. Так, у 2018 р. показник їх сукупної питомої ваги у структурі ВВП становив 37,48 % (табл. 1) [4, с. 247].

Згідно з даними табл. 1, вагомий внесок у сукупний ВВП у 2018 р. зроблений м. Київ – 19,7 %, що змістовно пояснюється його унікальним статусом столиці держави. Внески Донецької та Дніпропетровської областей відзначилися відповідно 10,9 % і 11,7 %. При цьому внески Донецької області у структуру ВВП в динаміці за останні 2015–2018 рр. за великим рахунком знижуються (від 11,8 % у 2015 р. до 10,9 % у 2018 р.), а внески Дніпропетровської, навпаки, зростають (від 10,6 % у 2015 р. до 11,7 % у 2018 р.). Внески у структуру ВВП Харківської та Полтавської областей становлять відповідно 6,2 % та 3,3 %. При цьому в динаміці 2015–2018 рр. частка внесків у ВВП виявила тенденцію до зростання у Харківській області, а в Полтавській – до скорочення. Розуміючи різницю в чисельності населення у промислових регіонах, можна дійти висновку, що за значеннями ВРП узагалі та на одну особу вони знаходяться на різних рівнях. Період 2015–2018 рр. відзначився збільшенням розміру ВРП на одну особу майже у 1,5 рази, і найліпший показник у Дніпропетровській області – у 1,35 рази в 2018 р. порівняно з 2015 р. У Харківській області і м. Києві в динаміці 2015–2018 рр. показник ВРП на одну особу проявив зростання відповідно у 2,3 і в 2,5 рази. Наочним є той факт, що за внеском у ВВП у 2018 р. (табл. 1) перше місце зайняла Донецька область, але за абсолютними показниками з ВВП на одну особу перше місце посіла Дніпропетровщина.

Таблиця 1

Внесок промислових регіонів у загальний обсяг валової доданої вартості України за 2015–2018 рр., %

Регіон	2015	2016	2017	2018
Донецька	11,8	10,8	10,9	10,9
Дніпропетровська	10,6	10,5	11,0	11,7
Луганська	3,6	4,3	4,5	4,4
Запорізька	4,2	4,2	4,2	4,5
Харківська	5,9	6,1	6,1	6,2
Полтавська	3,6	3,8	3,7	3,3
Усього	39,5	39,7	40,4	41,1
м. Київ	19,5	19,4	19,7	19,7
(Разом із м. Київ)	59	59,1	60,1	60,8

Обсяги реалізованої промислової продукції за регіонами в динаміці за 2015–2018 рр. представлені в табл. 2 [4, с. 127].

Таблиця 2

Динаміка обсягу реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) за 2015–2018 рр. за даними промислових регіонів, млн. грн.

Регіон	2015	2016	2017	2018
Донецький	207935	207844	207176	207994
Дніпропетровський	324358	324387	324318	325178
Луганський	37098	37157	37241	38079
Запорізький	143250	143641	144879	144956
Харківський	130778	130852	131476	131570
Полтавський	125958	126244	125730	125786

У динаміці 2015–2018 рр. обсяги реалізованої промислової продукції у вартісному виразі показали зростання на кінець розглянутого періоду в середньому в 1,2 рази за даними з кожного промислового регіону. Найбільш впливовими у цьому сенсі виявилися Донецька і Дніпропетровська області: відповідно у 1,1 і 1,2 рази в 2018 р. порівняно з 2015 р.

Важливо також відзначити достатньо стійку динаміку щорічного зростання показників обсягів реалізованої промислової продукції за регіонами. Наприклад, у Харківській і Полтавській областях обсяг реалізованої промислової продукції в порівнянні з 2017 р. збільшився відповідно на 13,2 % і на 17,1 %. При цьому сьогоднішні напрями змін індексів промислової продукції свідчать про те, що спостерігається її поступове зниження (табл. 3) [4, с. 124].

Розглядаючи структуру промисловості регіонів, стає зрозумілим, що лівову частку посідає переробна галузь (табл. 4), яка за 2014–2018 рр. виросла з 67 % до 83 % [4, с. 128]. Інша частина припадає на добувну промисловість і виробництво та розподілення електроенергії, газу та води. У 2018 р. внесок переробної галузі становив найменше значення у Дніпропетровській області (58,4 %) і максимальне – у Полтавській області (77,3 %). Показники добувної промисловості були максимально виражені в Дніпропетровській (22,8 %), Полтавській (20,9 %), Луганській (14,6 %) і Донецькій (14,2 %) областях.

Таблиця 3

Зміни індексів промислової продукції за 2014–2018 рр.

Області	2014	2015	2016	2017	2018
Донецька	101,4	96,4	100,7	101,3	102,4
Дніпропетровська	107,3	106,7	105,8	105,9	106,2
Луганська	106,9	104,7	103,9	103,7	104,1
Запорізька	103,9	107,9	106,8	105,7	106,9
Харківська	99,8	101,7	101,9	100,8	101,2
Полтавська	113,7	103,4	117,5	116,8	116,9

Що стосується виробництва й розподілення електроенергії, газу та води, то цей напрям промислового виробництва найбільше представлений у Дніпропетровській і Харківській областях (відповідно 24,1 % і 23,2 %), а в окремих регіонах відзначається на рівні 12–13 %. У галузі переробної промисловості за регіональним розподілом перше місце у Донецькій, Дніпропетровській і Запорізькій областях посідає металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів (відповідно 57,9 %, 57,1 % і 39,4 % у 2018 р.), що пояснюється розташуванням більшості продуктивних сил на території даних регіонів і непоганою матеріальною базою, яку було закладено за часів Радянського Союзу. За період дослідження (2014–2018 рр.) чітко прослідковується тенденція до спаду питомої ваги серед усіх підгалузей у рамках напрямів переробної промисловості. Прикрим є факт, що машинобудування та виробництво коксу і продуктів нафтоперероблення в Донецькій області за період дослідження мають тенденцію до стрімкого зниження. Отже, виробництво продукції машинобудування в Донецькій області в 2014 р. займало

11,12%, а в 2018 р. – 10,4%, частка виробництва коксу і продуктів нафтопереробки в 2014 р. становила 6,8%, а в 2018 р. – 5,1%. Хімічна та нафтохімічна промисловість вагоміше представлена в Луганській області. У 2018 р. вона становила 7,4%, а в 2014 р. – 9,7%. У Полтавській і Харківській областях найвагомішою галуззю переробної промисловості виступає галузь харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, частка якої в Запорізькій області у динаміці 2014–2018 рр. перебувала у межах 30,2–39,1%, а в 2018 р. – 43,7%; Полтавська область відзначилася тим, що ця галузь у 2014 р. займала 34,1–34,4%, а в 2018 р. – 19,7%. Так, можна спостерігати поступове збільшення впливу цієї галузі. Внесок машинобудування у структуру переробної промисловості в Харківській і Полтавській областях у 2018 р. становив відповідно 18,4% і 20,3%, а в динаміці за 2014–2018 рр. відзначився зниженням із 30,7% у 2014 р. до 21,6% у 2018 р. у Харківській та з 19% у 2014 р. до 12,7% у 2018 р. у Полтавській областях.

Що стосується галузі виробництва коксу і продуктів нафтопереробки, то динаміка періоду 2014–2018 рр. указує на зниження в таких областях: у Полтавській – із 7,2% у 2014 р. до 5,1% у 2018 р., у Запорізькій – із 44,7% у 2014 р. до 37,1% у 2018 р.

Відомий факт, що основу якості і конкурентоздатності будь-якої продукції формує стан основних засобів. Важливо розуміти, що їхня вартість у промисловості за період 2014–2018 рр. невпинно зростала. У 2018 р. за даними по країні сумарні витрати становили 845 720 млн. грн., що більше у 4,1 рази порівняно з 2014 р. Розглядаючи динаміку за регіонами, показник сумарної вартості основних засобів також відзначився поступовим зростанням. Наприклад, у Дніпропетровській області в 2018 р. вона дорівнювала 157 860 млн. грн., що більше за показник 2014 р. у 4,2 рази. Частка основних засобів у промисловості шести промислових регіонів у 2014 р. становила 67,3%, а в 2018 р. зросла до 72,9%. Узагалі то переважну кількість основних засобів сучасної української промисловості становлять ті, які було введено ще в середині ХХ ст. Зрозуміло, що тепер усі вони не лише фізично, а й морально зношені [3, с. 652]. Так, знос основних засобів трохи менший, ніж наполовину зафіксовано лише у Луганській області, тоді як в інших регіонах зносу основних засобів характерний для більшої частини. Наприклад, у 2018 р. в Донецькій області – 75,3%, у Полтавській – 77,2%. У сучасному виробництві залучено основні засоби, які морально застаріли ще

30 років тому, і в результаті отримуємо неконкурентоздатну продукцію, яка не знаходить попиту. При цьому оновлення основних засобів відбувається значно повільнішими темпами за їхній знос. Наприклад, у 2018 р. за зносу основних засобів 68,3% відсоток їх оновлення зафіксовано на рівні 7,3%. Безперервні воєнно-політичні поштовхи та недостатньо ефективне управління призводять до поширення в країні числа збиткових промислових підприємств із 42% у 2014 р. до 51% у 2018 р. [5, с. 307].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, досліджуваний період 2014–2018 рр. відзначається досить помірним зростанням темпів промислового виробництва. Ні для кого не секрет, що сучасний напрям зорієнтований на зміну світової економіки на постіндустріальну, інформаційну та інноваційну економіку, бо відомо, що тільки інноваціям належить найважливіша роль як основи розвитку та промислового виробництва. Україна за роки своєї незалежності наросила відставання не тільки в поліпшенні власних наукових досліджень, а й у застосуванні чужих інноваційних прикладів, нових знань і технологічних розробок. Головними причинами та аргументами даних реалій є стрімке сповільнення інноваційного розвитку, відсутність необхідної підтримки та застосування застарілих науково-технологічних підходів, а також небажання економічних суб'єктів декларувати власні інноваційні продукти, бо вони розуміють, що це не принесе результатів через обмеженість інноваційних пільг [1, с. 12].

Сьогодні як ніколи відзначається суттєво низький, навіть нульовий рівень нововведень у промисловості України. Розрив між часткою освоєних виробництв нових видів продукції і часткою впроваджених нових технологічних засобів був особливо помітний на початку 90-х років та в період 2008–2009 рр. Починаючи з 2010 р. цей розрив зменшується. У першій половині ХХІ ст. американські вчені проводили дослідження, що стосується введення інновацій на промислових підприємствах США. Результат дослідження показав: 8% із них не враховували, що інновації можуть суттєво поліпшити ефективність бізнес-діяльності, 51% – чекали помітного її поліпшення, а 41% – помітного приросту [2, с. 24].

Отже, найвагомішою економічною перспективою на сучасній стадії розвитку є диверсифікація економіки, її спрямування на виключно інноваційний напрям розвитку для створення нових технологічних укладів.

Список використаних джерел:

1. Амоша О. Промислова політика України: концептуальні орієнтири на середньострокову перспективу. *Економіка України*. 2017. № 6. С. 4–14.
2. Хаїрова Е.А. Модель інноваційного розвитку США в контексті сучасного розвитку. *Культура народів Причорномор'я*. 2013. № 259. С. 23–26.
3. Статистичний збірник Регіони України : у 2-х ч. / за ред. О.Г. Осауленка. Київ, 2018. С. 127–136.
4. Статистичний збірник Регіони України 2016. Ч. II / за ред. О.Г. Осауленка. Київ, 2016. С. 185.
5. Статистичний щорічник України за 2015 рік / за ред. О.Г. Осауленка. Київ, 2015. С. 567.
6. Федуллова Л.І. Технологічна структура економіки України. *Економіст*. 2017. № 5. С. 28–33.
7. Новицький В.С. Структурні перетворення промисловості та економічне зростання. URL : www.kmu.gov.ua (дата звернення: 13.02.2019).
8. Шукін Б.М. Структурні параметри економіки України в порівнянні з розвинутими країнами (з даних таблиць «витрати – випуск»). *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. №12. С. 17–24.